

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Тимчишин А. М., Безпалько С. В.

ВСТУП

Сучасний розвиток України визначається складним і багатовимірним поєднанням двох взаємопов'язаних процесів: здійснення збройного опору російській агресії та водночас реалізація стратегічного курсу на європейську інтеграцію, кінцевою метою якого є набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Зазначені процеси не лише формують політико-правову реальність держави, але й істотно впливають на трансформацію її правової системи, зокрема в сфері протидії злочинності як однієї з базових функцій держави.

В умовах воєнного стану проблема ефективної протидії злочинності набуває особливої ваги, оскільки злочинність трансформується як за формами, так і за змістом, адаптуючись до нових соціально-економічних та безпекових умов. Йдеться, зокрема, про зростання організованої злочинності, корупційних правопорушень, злочинів у сфері економіки, кіберзлочинності, а також специфічних воєнно зумовлених правопорушень. У таких умовах держава змушена одночасно вирішувати завдання забезпечення національної безпеки та впровадження структурних реформ, що відповідають європейським стандартам верховенства права.

Надання Україні у червні 2022 року статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу стало важливим етапом її євроінтеграційного поступу, що має не лише політичне, а передусім чітко визначене правове значення¹. Зазначений статус обумовлює необхідність приведення національного законодавства та правозастосовної практики у відповідність до *acquis communautaire*, включаючи сферу кримінального права та процесу. Виконання відповідних зобов'язань передбачає системні, послідовні та комплексні зміни, спрямовані на гармонізацію законодавства, інституційне зміцнення правоохоронних органів, підвищення ефективності судової системи та забезпечення реальної дії принципу верховенства права².

У цьому контексті імплементація європейських стандартів у сфері протидії злочинності постає не як факультативний напрям реформ, а як об'єктивно необхідна умова подальшого розвитку держави, її міжнародної правосуб'єктності та інтеграції до європейського правового простору. Як свідчить

¹ Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС / Служба Віце-прем'єр-міністра України. 23.06.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>.

² Мазаракі А., Мельник Т. Співробітництво України з ЄС у сфері запобігання й протидії корупції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 2. С. 4–33. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(127\)01](https://doi.org/10.31617/3.2023(127)01).

практика співробітництва України з ЄС, зокрема у сфері протидії корупції, європейські підходи передбачають комплексність реформ, поєднання нормативних, інституційних та превентивних заходів, а також активне залучення громадянського суспільства.

Разом з тим проблематика імплементації міжнародно-правових та європейських стандартів у сфері протидії злочинності не є новою для вітчизняної правової науки. Вона традиційно досліджується у контексті гармонізації законодавства, реформування правоохоронних органів та забезпечення кримінальної юстиції відповідно до міжнародних стандартів. Однак сучасні умови, зумовлені збройною агресією, воєнним станом та суттєвим навантаженням на державні інститути, надають цій проблематиці принципово нового змісту, актуалізуючи питання співвідношення безпекових потреб та стандартів прав людини, ефективності правозастосування та інституційної спроможності держави³.

З одного боку, воєнний стан об'єктивно ускладнює проведення системних реформ, оскільки значна частина ресурсів держави спрямовується на забезпечення обороноздатності, підтримку функціонування критичної інфраструктури та соціальної стабільності. З іншого боку, саме період глибоких суспільних трансформацій створює унікальне «вікно можливостей» для впровадження структурних змін, які в умовах мирного часу нерідко блокувалися через інституційну інерцію, політичні компроміси або вплив олігархічних та корупційних інтересів.

Більше того, сучасні виклики обумовлюють необхідність не лише формального запозичення європейських норм, але й їх якісної адаптації до національних умов, що передбачає врахування специфіки правової системи України, рівня інституційного розвитку, а також реальних можливостей держави щодо забезпечення ефективного правозастосування. Саме тому імплементація європейських стандартів у сфері протидії злочинності повинна розглядатися як складний багаторівневий процес, що включає не лише нормотворчу діяльність, але й інституційні, організаційні та соціально-правові аспекти.

1. Теоретичні засади кримінальної політики Європейського Союзу та міжнародно-правові стандарти у сфері протидії злочинності

Так звані «європейські стандарти» у сфері протидії злочинності мають комплексний і багаторівневий характер та охоплюють систему принципів, норм і рекомендацій, закріплених у міжнародно-правових актах Ради Європи, Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй. Зазначені стандарти визначають базові засади кримінальної відповідальності, регламентують процедури кримінального судочинства, гарантують дотримання прав і свобод людини у кримінальному провадженні, формують підходи до призначення покарання та ресоціалізації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також встановлюють організаційні основи функціонування систем запобігання

³ Special Report 23/2021: Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_EN.pdf.

злочинності. Дотримання цих стандартів виступає однією з головних передумов не лише для набуття, але й для збереження членства держави у Європейському Союзі, що зумовлює їх особливе значення у контексті євроінтеграційного розвитку України.

Кримінальна політика Європейського Союзу формувалася поступово, еволюціонуючи від переважно міждержавної координації до інституційналізованої системи наднаціонального регулювання. Важливим етапом її становлення стало підписання Маастрихтського договору 1992 року, який започаткував співробітництво держав-членів у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Подальший якісний розвиток цієї політики пов'язаний із набранням чинності Лісабонським договором 2009 року, що суттєво розширив компетенцію Європейського Союзу у сфері кримінального права та заклад підґрунтя для формування єдиного простору свободи, безпеки та правосуддя⁴.

Відповідно до статті 83 Договору про функціонування Європейського Союзу, Союз наділений повноваженнями щодо встановлення мінімальних правил, які стосуються визначення складів кримінальних правопорушень та санкцій у сферах особливо тяжкої злочинності з транскордонним виміром. До таких сфер, зокрема, належать тероризм, торгівля людьми, сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконний обіг наркотичних засобів і зброї, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, корупція, підробка платіжних інструментів, кіберзлочинність, а також організована злочинність. У такий спосіб формуються уніфіковані підходи до кримінально-правового реагування на найбільш небезпечні прояви злочинності, що становлять загрозу для безпеки Європейського Союзу в цілому⁵.

Серед ключових міжнародно-правових актів, що визначають стандарти у сфері протидії злочинності та підлягають імплементації в національне законодавство України, доцільно виокремити Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (Палермську конвенцію) разом із додатковими протоколами до неї⁶, Конвенцію ООН проти корупції 2003 року⁷, Кримінальну⁸ та Цивільну конвенції Ради Європи про боротьбу

⁴ Житний О.О., Рибалко Г.С., Слінько Д.С. Основи кримінальної політики Європейського Союзу: навчальний посібник. Харків, 2022. 147 с. (Модуль Жана Моне, Проект 611432-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE). URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9/>.pdf.

⁵ Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 07.02.1992) та Договір про функціонування Європейського Союзу (Рим, 25.03.1957): консолідовані версії станом на 30.03.2010 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

⁶ Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція): Конвенція, Міжнародний документ від 15.11.2000. Ратифікована Верховною Радою України 04.02.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

⁷ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 [Електронний ресурс] / ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

⁸ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 [Електронний ресурс] / ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 252-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

з корупцією 1999 року⁹, Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року (Варшавську конвенцію)¹⁰, а також значний масив вторинного права Європейського Союзу, зокрема директив і рамкових рішень, що деталізують відповідні стандарти.

У науковій літературі обговорено, що превенція злочинності як один із пріоритетних напрямів функціонування системи забезпечення правопорядку повинна здійснюватися на основі міжнародно-правових стандартів, які забезпечують узгодженість і скоординованість діяльності правоохоронних органів держав, що є учасниками відповідних міжнародних угод. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективну протидію злочинності не лише на національному рівні, але й у її сучасних транснаціональних формах, зокрема у вигляді організованої та транскордонної злочинності. У цьому контексті слушно є позиція В. В. Гавриленка, відповідно до якої міжнародні стандарти виконують не лише нормативно-регулятивну функцію, але й виступають практичним інструментом координації зусиль держав у сфері забезпечення безпеки¹¹.

Феномен кримінальної політики Європейського Союзу як системи цілеспрямованих заходів, спрямованих на протидію злочинності у загальноєвропейському просторі, зазнав істотної еволюції. Історично кримінально-правова доктрина тяжіла до репресивної моделі, заснованої на залякуванні та ізоляції правопорушника. Однак, починаючи з другої половини ХХ століття, відбувається поступове зміщення акцентів у бік гуманізації кримінальної політики, посилення ролі ресоціалізації, реабілітації та превентивних заходів. У сучасній парадигмі кримінальної політики Європейського Союзу домінують принцип пропорційності покарання, презумпція невинуватості як фундаментальна засада правосуддя, пріоритет профілактики над репресією, а також принцип невідворотності відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, особливо у сфері корупції та організованої злочинності¹².

Зазначені принципи формують нормативно-ціннісну основу кримінальної політики Європейського Союзу та повинні розглядатися як орієнтир для подальшого реформування кримінальної юстиції України. Їх імплементація потребує не лише формального закріплення у законодавстві, але й забезпечення

⁹ Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 [Електронний ресурс] / ратифікована Законом України від 16.03.2005 № 2476-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

¹⁰ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 [Електронний ресурс] / ратифікована Законом України від 17.11.2010 № 2698-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

¹¹ Гавриленко В.В. Імплементація міжнародно-правових стандартів щодо попередження (превенції) правопорушень та злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 85. Ч. 4. С. 226–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.33>.

¹² Житний О.О., Рибалко Г.С., Слінько Д.С. Основи кримінальної політики Європейського Союзу : навчальний посібник. Харків, 2022. 147 с. (Модуль Жана Моне, Проект 611432-EPP-1-2019-1-UA-EPPPJO-MODULE). URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9/>.pdf.

реальної ефективності правозастосування, що є визначальним чинником досягнення відповідності європейським стандартам у сфері протидії злочинності.

2. Стан імплементації європейських стандартів у сфері протидії злочинності: досягнення та прогалини

Аналіз стану реалізації євроінтеграційного порядку денного України у сфері протидії злочинності свідчить про складну та динамічну картину, що поєднує суттєві досягнення у сфері наближення до європейських стандартів із наявністю глибоких системних проблем. При цьому, на відміну від попередніх етапів, сучасний період характеризується не лише суперечливістю, але й поступовим переходом від формального виконання зобов'язань до більш системної інтеграції у правовий простір Європейського Союзу.

Якщо у попередні роки динаміка виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом характеризувалася нестабільністю та навіть зниженням темпів реалізації зобов'язань, то новітні дані свідчать про суттєве покращення ситуації. Так, відповідно до офіційного звіту за 2025 рік, загальний прогрес виконання Угоди досяг 84 %, що демонструє зростання порівняно з 81 % у 2024 році та свідчить про якісно новий етап імплементації європейських норм і стандартів¹³. Така динаміка дозволяє констатувати перехід від фрагментарної адаптації законодавства до більш системного та інституційно забезпеченого процесу євроінтеграції.

Водночас досягнутий прогрес не є рівномірним за всіма напрямками. Найвищі показники виконання зобов'язань зафіксовано у сферах, що традиційно характеризуються більшою регуляторною визначеністю та меншою політичною чутливістю, зокрема у сфері статистики та обміну інформацією (100%), освіти, навчання та молоді (99%), а також захисту прав інтелектуальної власності (98 %). Значний прогрес також досягнуто у фінансовому секторі, соціальній політиці, митній сфері та аграрному секторі. Це свідчить про здатність державних інституцій ефективно імплементувати європейські стандарти у сферах із чітко визначеними технічними та нормативними параметрами.

Разом із тим саме у сфері протидії злочинності, яка безпосередньо пов'язана з функціонуванням правоохоронної системи, судової влади та антикорупційної інфраструктури, зберігається найбільша кількість системних проблем. Це зумовлено як складністю відповідних реформ, так і високим рівнем їх політичної та економічної чутливості, зокрема у частині протидії корупції на високому рівні та подолання олігархічного впливу.

Незважаючи на це, починаючи з 2014 року, Україною сформовано базову інституційну архітектуру системи протидії злочинності, яка загалом відповідає європейським підходам. Йдеться, насамперед, про створення спеціалізованих антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України,

¹³ Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік [Електронний ресурс] / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції України. Київ, 2026. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2025-r.pdf>.

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції, Вищого антикорупційного суду, а також Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами.

Така модель відображає функціональну диференціацію повноважень, притаманну європейським правовим системам, і створює передумови для комплексного підходу до протидії корупційним правопорушенням.

Додатковими важливими досягненнями є запровадження електронної системи декларування доходів публічних службовців та реформування сфери публічних закупівель шляхом впровадження електронної платформи Prozorro¹⁴. Ці інструменти спрямовані на мінімізацію корупційних ризиків та підвищення прозорості діяльності державних органів і відповідають найкращим міжнародним практикам.

Разом із тим, попри значний формальний прогрес, ефективність функціонування зазначених інституцій залишається обмеженою. Це підтверджується як міжнародними оцінками, так і результатами незалежних аудитів. Зокрема, за даними Transparency International, Україна продовжує демонструвати відносно низькі показники у сфері сприйняття корупції, що свідчить про недостатню результативність антикорупційної політики¹⁵. Аудит Європейської рахункової палати констатує, що, незважаючи на значну підтримку з боку Європейського Союзу, ефективність боротьби з високорівневою корупцією залишається обмеженою, а вплив олігархічних структур продовжує визначати характер функціонування окремих державних інституцій¹⁶.

Головною проблемою у цьому контексті є відсутність цілісної та стратегічно узгодженої політики протидії так званій «великій корупції». Незважаючи на наявність розгалуженої інституційної системи, відсутні ефективні механізми нейтралізації системних джерел корупції, зокрема впливу великих фінансово-промислових груп на політичні та економічні процеси. Саме тому міжнародні інституції неодноразово наголошували на необхідності розроблення комплексного стратегічного документа, спрямованого на подолання високорівневої корупції із визначенням чітких індикаторів ефективності та строків реалізації відповідних заходів.

Додатковим індикатором проблемності імплементаційних процесів є стан виконання міжнародних рекомендацій. Аналіз результатів діяльності GRECO та ОЕСР свідчить про системні труднощі у виконанні взятих на себе зобов'язань: значна частина рекомендацій залишається нереалізованою або реалізується частково, що вказує на розрив між нормативним закріпленням стандартів та їх практичним застосуванням¹⁷.

¹⁴ Prozorro: публічні закупівлі України [Електронний ресурс] / ДП «Прозорро». URL: <https://prozorro.gov.ua/uk>.

¹⁵ Corruption Perceptions Index 2021. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.

¹⁶ Special Report 23/2021: Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_EN.pdf.

¹⁷ Council of Europe: Group of States against Corruption (GRECO). Fourth Evaluation Round. Compliance Report on Ukraine. March 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>.

Не менш важливою проблемою є нестабільність антикорупційної інфраструктури, яка залишається вразливою до політичних та правових впливів. Показовим у цьому контексті є рішення Конституційного Суду України 2020 року, що фактично поставило під загрозу функціонування окремих елементів антикорупційної системи¹⁸. Така ситуація продемонструвала, що формальна імплементація європейських стандартів без належного інституційного закріплення та внутрішньої легітимаци не забезпечує їх стійкості.

Водночас сучасний етап розвитку характеризується якісно новою тенденцією – поступовим переходом від імплементації Угоди про асоціацію до більш комплексного процесу адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу в рамках майбутнього членства. Зокрема, передбачається, що подальші кроки у сфері євроінтеграції будуть реалізовуватися через Національну програму адаптації законодавства України до *acquis* ЄС, що має забезпечити більш системний і структурований характер реформ.

Таким чином, сучасний стан імплементації європейських стандартів у сфері протидії злочинності в Україні характеризується поєднанням значного формального прогресу та збереженням глибинних інституційних проблем. Все це зумовлює необхідність переходу від кількісного нарощування показників виконання зобов'язань до якісного підвищення ефективності правозастосування, що є визначальною умовою досягнення реальної відповідності європейським стандартам.

3. Проблеми гармонізації кримінального та кримінально-процесуального законодавства України із правом ЄС

Гармонізація кримінального та кримінально-процесуального законодавства України із правом Європейського Союзу належить до найбільш складних і водночас концептуально значущих напрямів євроінтеграційної трансформації національної правової системи. Така складність зумовлена насамперед тим, що кримінальне право традиційно розглядається як одна з найбільш чутливих і суверенно визначених галузей національного правопорядку, у межах якої держава самостійно формує підходи до криміналізації діянь, встановлення санкцій та визначення меж кримінально-правового примусу. Саме тому процес наближення національного кримінального законодавства до європейських стандартів не може зводитися до механічного запозичення окремих правових конструкцій, а потребує глибокого системного переосмислення засад кримінальної політики, її цілей, інструментів та меж допустимого втручання держави у сферу прав і свобод людини¹⁹.

Попри те, що кримінальне право тривалий час залишалося переважно у віданні держав-членів, розвиток права Європейського Союзу засвідчив поступове формування наднаціональних орієнтирів і мінімальних обов'язкових

¹⁸ Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-п/2020 у справі № 1-24/2020(393/20) [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

¹⁹ Житний О.О., Рибалко Г.С., Слінько Д.С. Основи кримінальної політики Європейського Союзу : навчальний посібник. Харків, 2022. 147 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9.pdf>

стандартів у цій сфері. Особливе значення у цьому контексті мав Лісабонський договір, який закріпив правові підстави для встановлення мінімальних правил щодо визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сферах особливо тяжкої злочинності з транскордонним виміром. Відтак для держав, які прагнуть набуття членства в Європейському Союзі, врахування відповідних стандартів перестас бути лише бажаним напрямом правової модернізації і набуває характеру одного з обов'язкових елементів підготовки до повноцінної інтеграції у європейський правовий простір.

Порівняльний аналіз положень Кримінального кодексу України²⁰, Кримінального процесуального кодексу України²¹ та відповідного масиву вторинного права Європейського Союзу дає підстави констатувати наявність як позитивних зрушень, так і суттєвих прогалин, що зберігаються у процесі гармонізації. До безумовних досягнень слід віднести здійснену в національному законодавстві криміналізацію основних проявів корупційних діянь, запровадження механізмів спеціальної конфіскації та інших інструментів, спрямованих на вилучення майна і доходів, одержаних злочинним шляхом, а також закріплення засад відповідальності юридичних осіб за окремі корупційні та пов'язані з ними правопорушення. Ці кроки засвідчують прагнення законодавця забезпечити відповідність національного права міжнародним та європейським антикорупційним стандартам і створити належне нормативне підґрунтя для ефективнішої протидії злочинності.

Водночас сам факт нормативного закріплення окремих інститутів ще не означає досягнення реальної гармонізації у змістовному значенні. Однією з найсуттєвіших проблем залишається неповна відповідність окремих складів кримінальних правопорушень вимогам правової визначеності, чіткості та передбачуваності, які послідовно утверджуються у праві Європейського Союзу та практиці європейських інституцій. Йдеться не лише про юридико-технічну якість формулювань, але й про необхідність такого нормативного конструювання складів правопорушень, яке унеможливило б надмірно розширене, суперечливе чи вибіркоче правозастосування. У цьому аспекті проблема полягає не стільки у формальному існуванні кримінально-правової заборони, скільки у належному рівні її доктринальної, законодавчої та практичної визначеності.

Не менш показовою є проблема ефективності кримінально-правового реагування на високорівневу корупцію та інші складні форми тяжкої злочинності. Незважаючи на створення спеціалізованих антикорупційних інституцій і наявність відповідних кримінально-правових інструментів, механізм невідворотного притягнення до відповідальності вищих посадових осіб за вчинення злочинів у цій сфері досі не можна визнати належно сформованим. Відносно незначна кількість вироків у справах про так звану «велику корупцію» на тлі масштабності самої проблеми свідчить про збереження розриву між

²⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

нормативною моделлю та фактичною результативністю правозастосування. Це, у свою чергу, ставить під сумнів не лише ефективність окремих законодавчих рішень, але й загальну спроможність кримінальної юстиції забезпечувати реалізацію принципу невідворотності відповідальності.

Подальшого поглиблення потребує також гармонізація законодавства у сферах кіберзлочинності, незаконного обігу наркотичних засобів, торгівлі людьми, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, а також протидії організованій злочинності в її сучасних транснаціональних формах. Вказані напрями набувають особливої актуальності в умовах цифровізації суспільних відносин, поширення новітніх технологій, зростання транскордонної мобільності кримінальних практик та використання цифрового середовища як інструменту вчинення, маскуванню і координації злочинної діяльності. За таких умов гармонізація кримінального законодавства не може обмежуватися оновленням окремих диспозицій Особливої частини Кримінального кодексу України, а має передбачати системне оновлення кримінально-правової політики з урахуванням нових загроз, європейських тенденцій та необхідності забезпечення технологічної спроможності правоохоронних органів.

Особливо складним і водночас принципово важливим є питання гармонізації кримінального процесуального законодавства. На відміну від матеріального кримінального права, де домінує логіка мінімальної уніфікації окремих складів злочинів, у процесуальній сфері основний акцент робиться на забезпеченні належних гарантій прав людини, справедливості процедури та балансу між інтересами кримінального переслідування і правами особи. У цьому контексті право Європейського Союзу, зокрема пакет директив щодо процесуальних прав, сформував високий стандарт захисту прав підозрюваних та обвинувачених, який охоплює право на інформацію, право на доступ до захисника, право на усний та письмовий переклад, право на презумпцію невинуватості, а також право на безоплатну правову допомогу.

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року стало важливим етапом наближення національного кримінального судочинства до сучасних європейських підходів. Водночас сама по собі модернізація процесуальної форми не усунула всіх проблем, пов'язаних із практикою її реалізації. Особливо гостро ці проблеми проявилися в умовах воєнного стану, коли об'єктивні безпекові потреби держави нерідко вступають у напружене співвідношення з необхідністю безумовного дотримання процесуальних гарантій. У таких умовах особливою значення набуває питання меж допустимого обмеження прав у кримінальному провадженні, недопущення надмірного спрощення процедур, забезпечення ефективного доступу до захисту та збереження справедливого балансу між публічним інтересом і фундаментальними правами людини.

Проблемність процесуальної гармонізації посилюється також тим, що вітчизняна правозастосовна практика нерідко демонструє несталість підходів до тлумачення й реалізації процесуальних гарантій. Це проявляється як у неоднорідності судової практики, так і в наявності розриву між формально проголошеними стандартами та реальним станом їх дотримання на етапах досудового розслідування, судового розгляду та виконання процесуальних

рішень. За таких умов питання гармонізації кримінального процесуального законодавства має розглядатися не лише як проблема внесення змін до кодексу, але і як ширший процес формування належної правозастосовної культури, професійної підготовки суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів, а також забезпечення інституційних умов для реального здійснення процесуальних прав²².

Окремою системною перешкодою на шляху гармонізації залишається недостатня інституційна скоординованість цього процесу. На сьогодні функції, пов'язані з аналізом відповідності національного законодавства праву Європейського Союзу, підготовкою змін, моніторингом їх реалізації та оцінкою ефективності, значною мірою розпорошені між різними органами державної влади. Така фрагментація ускладнює вироблення цілісної законодавчої політики, призводить до дублювання функцій, непослідовності рішень та виникнення прогалин у правовому регулюванні. У зв'язку з цим подальше просування у напрямі гармонізації потребує або інституційного посилення вже існуючих координаційних механізмів, або створення спеціалізованого структурного центру, відповідального за системний супровід адаптації кримінального та кримінально-процесуального законодавства України до права Європейського Союзу²³.

Таким чином, гармонізація кримінального та кримінально-процесуального законодавства України із правом Європейського Союзу є не локальним техніко-юридичним завданням, а комплексним напрямом глибокої трансформації всієї системи кримінальної юстиції. Її успішність визначатиметься не лише обсягом формально імplementованих норм, але передусім здатністю держави забезпечити їх змістовну узгодженість, ефективне правозастосування, інституційну стійкість і належний баланс між потребами безпеки та гарантіями прав людини.

4. Антикорупційна та судова реформа як передумова ефективної протидії злочинності

Антикорупційна реформа посідає центральне місце у системі вимог Європейського Союзу до України в контексті євроінтеграційного процесу. Це зумовлено тим, що корупція розглядається європейськими інституціями не лише як окреме правопорушення, але як системне явище, що підриває основи публічного управління, економічного розвитку та довіри до державної влади. За оцінкою Європейської рахункової палати, корупція є однією з головних перешкод для сталого розвитку України, а ефективна протидія їй – необхідною передумовою як для інтеграції до Європейського Союзу, так і для повоєнного відновлення держави .

²² Житний О.О., Рибалко Г.С., Слінько Д.С. Основи кримінальної політики Європейського Союзу : навчальний посібник. Харків, 2022. 147 с. (Модуль Жана Моне, Проєкт 611432-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE). URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9/>.pdf.

²³ Гавриленко В.В. Імplementація міжнародно-правових стандартів щодо попередження (превенції) правопорушень та злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 85. Ч. 4. С. 226–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.33>.

У цьому контексті Європейський Союз реалізує комплексні програми підтримки антикорупційних реформ в Україні, серед яких особливе місце посідає Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI), започаткована у 2017 році²⁴. Концептуально ця програма ґрунтується на інтегрованому підході до боротьби з корупцією, що передбачає поєднання інституційного зміцнення спеціалізованих органів, посилення парламентського контролю та активне залучення громадянського суспільства і засобів масової інформації. Такий підхід відповідає усталеним міжнародним стандартам, відповідно до яких ефективна протидія корупції можлива лише за умов синергії репресивних, превентивних і контрольних механізмів.

Порівняльний аналіз досвіду держав – членів Європейського Союзу свідчить про відсутність універсальної моделі інституційного забезпечення антикорупційної політики. Так, приклад Естонії демонструє, що ефективна боротьба з корупцією може здійснюватися навіть без створення спеціалізованих антикорупційних органів за наявності високого рівня політичної волі, прозорості публічного управління та сформованої культури нетерпимості до корупційних практик²⁵. Натомість досвід Болгарії засвідчує обмежену ефективність реформ, здійснених переважно під зовнішнім тиском без належного внутрішнього інституційного підґрунтя²⁶.

Водночас у державах із високим рівнем поширення корупції та низькою довірою до правоохоронної і судової системи більш ефективними виявляються спеціалізовані антикорупційні органи, наділені розширеними повноваженнями. Зокрема, практика Румунії та Хорватії переконливо демонструє, що створення таких інституцій може забезпечити реальне притягнення до відповідальності представників вищого політичного та адміністративного рівня. У Румунії діяльність Національного антикорупційного директорату призвела до винесення обвинувальних вироків щодо колишніх прем'єр-міністрів, парламентарів та інших високопосадовців, що стало важливим сигналом невідворотності відповідальності та сприяло підвищенню довіри до державних інституцій²⁷.

Для України зазначений досвід має принципове значення, оскільки дозволяє окреслити головні чинники ефективності антикорупційної політики. По-перше, інституційна незалежність антикорупційних органів має бути не декларативною, а реально забезпеченою через збалансовані механізми формування їх керівництва та системи підзвітності. У цьому контексті показовим є досвід Литви, де призначення керівника відповідного органу здійснюється за участю кількох гілок

²⁴ Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні (EUACI). URL: <https://euaci.eu/ua/>.

²⁵ Institutional Arrangements to Combat Corruption. A Comparative Study. United Nations Development Programme. 2005. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/10%20Institutional%20Arrangements%20to%20combat%20corruption_2005.pdf.

²⁶ Мазаракі А., Мельник Т. Співробітництво України з ЄС у сфері запобігання й протидії корупції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 2. С. 4–33. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(127\)01](https://doi.org/10.31617/3.2023(127)01).

²⁷ Institutional Arrangements to Combat Corruption. A Comparative Study. United Nations Development Programme. 2005. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/10%20Institutional%20Arrangements%20to%20combat%20corruption_2005.pdf.

влади, що мінімізує ризики політичного впливу²⁸. По-друге, ефективність діяльності таких органів безпосередньо залежить від достатності їх ресурсного забезпечення, професійного рівня кадрового складу та наявності сучасних інструментів розслідування. По-третє, важливою складовою є формування антикорупційної культури, у тому числі серед працівників правоохоронних органів, що знаходить своє відображення у впровадженні міжнародних стандартів, зокрема ISO 37001:2016²⁹.

Не менш значущою є роль громадянського суспільства та незалежних засобів масової інформації у системі протидії корупції. Як засвідчує практика реалізації відповідних програм Європейського Союзу, саме активність громадських організацій і журналістів-розслідувачів сприяє виявленню складних корупційних схем, забезпечує додатковий рівень суспільного контролю та стимулює правоохоронні органи до більш ефективної діяльності. У цьому контексті участь громадянського суспільства має розглядатися не як допоміжний елемент, а як невід'ємна складова сучасної антикорупційної політики.

Водночас жодна антикорупційна реформа не може бути ефективною без функціонування незалежної, професійної та некорумпованої судової системи. Саме стан судової влади визначає реальну спроможність держави забезпечити верховенство права, справедливість судового розгляду та невідворотність відповідальності за вчинені правопорушення. У зв'язку з цим судова реформа розглядається Європейським Союзом як один із ключових індикаторів прогресу України на шляху до членства та предмет постійного моніторингу у межах двостороннього діалогу³⁰.

Серед базових вимог ЄС у цій сфері слід виокремити забезпечення прозорого та об'єктивного механізму формування суддівського корпусу, відновлення ефективного функціонування органів суддівського врядування, зокрема Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а також гарантування реальної незалежності судової влади від політичного, економічного та корпоративного впливу. Виконання цих вимог є необхідною передумовою забезпечення відповідності національної системи правосуддя європейським стандартам.

Важливою особливістю сучасного етапу є застосування Європейським Союзом механізму так званої «умовної фінансової підтримки», відповідно до якого надання макрофінансової допомоги безпосередньо пов'язується з виконанням конкретних реформаторських заходів. Такий підхід спрямований на стимулювання структурних змін та підвищення відповідальності держави за досягнення визначених результатів у сфері верховенства права та протидії корупції.

²⁸ Institutional Arrangements to Combat Corruption. A Comparative Study. United Nations Development Programme. 2005. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/10%20Institutional%20arrangements%20to%20combat%20corruption_2005.pdf.

²⁹ Міжнародний стандарт ISO 37001:2016. Система управління заходами боротьби з корупцією. Вимоги із рекомендаціями для використання. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/22.-ISO-37001_2016_ukr.pdf.

³⁰ Осипчук Р.С., Годуєва К.І. Міжнародні стандарти у діяльності національного антикорупційного бюро України. Збірник тез міжнародної конференції (м. Харків, 22 вересня 2021 р.). С. 38–43. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2545/zbirnyk_konf_forum_20210922.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Порівняльний аналіз практики держав – членів ЄС дозволяє зробити висновок, що створення спеціалізованих антикорупційних судів не є універсальною вимогою для забезпечення ефективної протидії корупції. Проте у випадках, коли рівень довіри до загальної судової системи є низьким, а її спроможність розглядати складні корупційні справи є обмеженою, запровадження таких інституцій може бути виправданим і доцільним. Саме ці обставини стали підґрунтям для створення Вищого антикорупційного суду в Україні. Водночас ефективність його діяльності визначається не самим фактом існування, а якістю кадрового складу, рівнем незалежності та належним ресурсним забезпеченням³¹.

Окрему увагу слід приділити питанню виконання судових рішень у справах, пов'язаних із конфіскацією активів, одержаних злочинним шляхом. Навіть за наявності обвинувальних вироків відсутність ефективних механізмів виявлення, арешту, управління та реалізації таких активів істотно знижує превентивний ефект кримінальної відповідальності. У цьому контексті створення в Україні спеціалізованого органу – Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами – відповідає європейським підходам, однак ефективність його функціонування потребує подальшого вдосконалення відповідно до найкращих практик Європейського Союзу.

Таким чином, антикорупційна та судова реформа в Україні виступають взаємопов'язаними елементами єдиного процесу трансформації системи кримінальної юстиції. Їх успішність визначається не лише наявністю відповідних інституцій і нормативних актів, але й реальним рівнем їх ефективності, незалежності та спроможності забезпечити невідворотність відповідальності, що є ключовою умовою відповідності європейським стандартам у сфері протидії злочинності.

5. Протидія організованих та транснаціональній злочинності:

виклики та перспективи

Організована злочинність становить одну з найбільш суттєвих загроз для правопорядку як в Україні, так і в межах Європейського Союзу загалом. Її небезпечність зумовлена високим рівнем структурованості, стійкістю злочинних зв'язків, здатністю до адаптації та інтеграції у легальні економічні й політичні процеси. В умовах збройного конфлікту зазначена загроза набуває якісно нового виміру, оскільки поєднується з дестабілізацією державних інституцій, порушенням традиційних соціальних зв'язків та трансформацією економічних процесів. Окупація частини території України, масове внутрішнє переміщення населення, руйнування інфраструктури, розширення тіньового сектору економіки, збільшення обігу зброї та готівкових коштів формують сприятливе середовище для активізації організованих злочинних угруповань³².

³¹ Special Report 23/2021: Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_EN.pdf.

³² Гавриленко В.В. Імплементація міжнародно-правових стандартів щодо попередження (превенції) правопорушень та злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 85. Ч. 4. С. 226–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.33>.

Нормативно-правову основу протидії організованій та транснаціональній злочинності становлять універсальні та регіональні міжнародні акти, серед яких ключове місце посідає Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (Палермська конвенція) разом із додатковими протоколами до неї³³. На рівні Європейського Союзу відповідні стандарти деталізуються у низці директив, що регулюють окремі аспекти боротьби з найбільш небезпечними формами злочинності, зокрема у сфері торгівлі людьми, кіберзлочинності, екологічних правопорушень, а також заморожування та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом. Сукупність цих актів формує цілісну систему правових інструментів, спрямованих на забезпечення ефективного кримінально-правового реагування на сучасні виклики транснаціональної злочинності.

Разом із тим аналіз стану протидії організованій злочинності в Україні свідчить про наявність низки системних проблем, що обмежують ефективність кримінально-правового механізму. Однією з головних є недостатня результативність кримінального переслідування осіб, які належать до вищого рівня організованих злочинних структур, особливо тих, що інтегровані у політичні та економічні процеси. У цьому контексті особливого значення набуває феномен так званого «захоплення держави» (state capture), за якого впливові фінансово-промислові групи отримують можливість формувати державну політику у власних інтересах, використовуючи інститути публічної влади як інструмент реалізації приватних цілей. Така ситуація створює сприятливі умови для функціонування організованої злочинності на системному рівні та суттєво ускладнює її ефективне переслідування³⁴.

Особливу роль у структурі організованої злочинності відіграє відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, яке забезпечує легалізацію незаконних прибутків та їх подальше використання у легальному економічному обігу. У цьому зв'язку недостатня ефективність заходів з протидії відмиванню коштів становить серйозну загрозу для функціонування всієї системи кримінальної юстиції. Гармонізація національного законодавства України з положеннями відповідних директив Європейського Союзу у сфері боротьби з відмиванням грошей повинна супроводжуватися не лише формальним оновленням нормативної бази, але й забезпеченням належного рівня інституційної спроможності органів фінансового моніторингу, правоохоронних органів та судової системи.

Суттєвим викликом сучасності є також стрімкий розвиток кіберзлочинності та цифрових форм організованої злочинності. Використання інформаційних технологій значно розширює можливості злочинних угруповань щодо координації своєї діяльності, маскуванню незаконних операцій, а також здійснення правопорушень у транскордонному цифровому середовищі. У цих умовах гармонізація національного законодавства з європейськими

³³ Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція): Конвенція, Міжнародний документ від 15.11.2000. Ратифікована Верховною Радою України 04.02.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

³⁴ Special Report 23/2021: Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_EN.pdf.

стандартами у сфері кібербезпеки та протидії кіберзлочинності, а також активна участь у міжнародних механізмах співробітництва, зокрема в рамках Європолу та Євроюсту, набувають принципового значення³⁵.

З огляду на транскордонний характер організованої злочинності, ефективна протидія їй є неможливою без налагодження дієвого міжнародного співробітництва. У цьому контексті важливим напрямом є інтеграція України у європейські механізми обміну інформацією, проведення спільних розслідувань та координації правоохоронної діяльності. Така інтеграція створює передумови для підвищення ефективності виявлення та припинення діяльності транснаціональних злочинних мереж.

Водночас сучасна кримінальна політика Європейського Союзу ґрунтується на принципі пріоритетності превенції злочинності над виключно репресивним реагуванням на вже вчинені правопорушення. Цей підхід знаходить своє відображення як у міжнародно-правових актах, так і у національних правових системах держав – членів ЄС, а також підтверджується науковими дослідженнями, які обґрунтовують більш високу ефективність профілактичних заходів порівняно із застосуванням виключно каральних інструментів³⁶.

Для України реалізація превентивного підходу набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли можливості держави щодо розширення ресурсного забезпечення правоохоронної системи є обмеженими. У таких умовах підвищення ефективності діяльності через розвиток превентивних механізмів є не лише бажаним, але й об'єктивно необхідним напрямом державної політики. Крім того, соціально-економічні наслідки війни – зростання безробіття, поширення соціальної дезадаптації, збільшення обігу зброї – створюють додаткові ризики криміналізації суспільних відносин, що потребує своєчасного превентивного реагування.

Особливого значення у цьому контексті набуває профілактика ювенальної злочинності. Європейські стандарти у цій сфері передбачають комплексний міжвідомчий підхід, який включає координацію діяльності правоохоронних органів, освітніх установ, соціальних служб, органів охорони здоров'я та органів місцевого самоврядування. Водночас реалізація таких підходів в Україні ускладнюється низкою факторів, серед яких – недостатній розвиток інституту пробації, відсутність повноцінної системи ювенальної юстиції, слабка міжвідомча взаємодія та обмежене фінансування відповідних програм. Воєнні обставини додатково загострюють ці проблеми, створюючи ризики зростання підліткової злочинності у середньостроковій перспективі³⁷.

³⁵ Угода між Урядом України та Європейською Комісією про фінансування заходу «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні – фаза II». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-19#Text.

³⁶ Сокурєнко В. В. Запобігання злочинності як фундаментальна проблема теоретичної і прикладної кримінології. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. С. 13–14. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/1.pdf.

³⁷ Сизоненко А.С. Міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Випуск 92. С. 106–114. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdr.v0i92.3267>.

Не менш важливим напрямом є забезпечення прав потерпілих від злочинів відповідно до стандартів Європейського Союзу. Сучасні європейські підходи передбачають не лише процесуальні гарантії участі потерпілих у кримінальному провадженні, але й комплексну систему їх підтримки, включаючи психологічну допомогу, захист від вторинної віктимізації та ефективні механізми відшкодування шкоди. В Україні зазначені інститути перебувають на стадії становлення, що зумовлює необхідність їх подальшого розвитку, особливо з огляду на масштабні наслідки воєнних дій та значну кількість осіб, які постраждали від злочинів.

Таким чином, протидія організованих та транснаціональній злочинності в Україні потребує комплексного підходу, що поєднує удосконалення нормативної бази, посилення інституційної спроможності правоохоронних органів, розвиток міжнародного співробітництва та впровадження ефективних превентивних механізмів. Лише за умов системної реалізації зазначених заходів можливе досягнення відповідності європейським стандартам та забезпечення належного рівня безпеки у сучасних умовах.

6. Перспективи імплементації та практичні рекомендації

Перспективи ефективної імплементації європейських стандартів у сфері протидії злочинності в Україні визначаються комплексом взаємопов'язаних чинників, серед яких вирішальне значення має не лише нормативне забезпечення реформ, але й їх реальне інституційне втілення. Насамперед йдеться про наявність стійкої політичної волі до здійснення глибинних перетворень, яка повинна проявлятися не у декларативному проголошенні євроінтеграційного курсу, а у послідовному впровадженні змін, здатних трансформувати існуючу систему кримінальної юстиції відповідно до європейських стандартів.

Порівняльний аналіз досвіду держав – членів Європейського Союзу переконливо свідчить, що саме фактор політичної волі виступає основним детермінантом успішності антикорупційних та правових реформ. У тих державах, де існувала внутрішня мотивація правлячих еліт до подолання корупції та забезпечення верховенства права, трансформаційні процеси відбувалися відносно швидко та ефективно навіть за відсутності значного зовнішнього тиску. Натомість у випадках, коли реформи здійснювалися переважно під впливом зовнішніх вимог, без належної внутрішньої підтримки, їх результати виявлялися обмеженими та нестійкими. Така закономірність має принципове значення для визначення подальших перспектив розвитку України у сфері імплементації європейських стандартів.

Водночас сучасні умови функціонування української держави, зумовлені збройною агресією російської федерації, створюють специфічний контекст для реалізації реформаторських процесів. З одного боку, воєнний стан об'єктивно ускладнює проведення комплексних інституційних перетворень через концентрацію ресурсів на забезпеченні обороноздатності та стабільності держави. З іншого боку, саме в умовах глибоких соціально-політичних трансформацій формуються передумови для реалізації тих реформ, які у мирний час наштовхувалися на значний опір. Ослаблення впливу окремих олігархічних груп, посилення суспільного запиту на прозорість та підзвітність

влади, а також зростання уваги міжнародних партнерів до внутрішніх процесів в Україні створюють своєрідне «вікно можливостей» для проведення системних змін у сфері протидії злочинності.

З урахуванням результатів проведеного дослідження доцільно сформулювати низку практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесу імplementації європейських стандартів у відповідній сфері.

По-перше, необхідним є розроблення та впровадження єдиного стратегічного документа, який би визначав комплексний підхід до гармонізації кримінального та кримінально-процесуального законодавства України із правом Європейського Союзу. Такий документ має містити чітко визначені цілі, вимірювані індикатори ефективності, етапи реалізації та часові межі, а також охоплювати не лише нормативні зміни, але й інституційні аспекти, включаючи реформу судової системи, розвиток кадрового потенціалу та підвищення спроможності правоохоронних органів. Відсутність подібного стратегічного бачення обумовлює фрагментарність реформ і знижує їх загальну ефективність.

По-друге, пріоритетного значення набуває забезпечення реальної, а не формальної незалежності антикорупційних інституцій, зокрема Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції та Вищого антикорупційного суду. Досягнення цієї мети потребує вдосконалення процедур призначення та звільнення керівництва відповідних органів шляхом запровадження таких механізмів, які виключають домінуючий вплив будь-якої окремої гілки влади та забезпечують баланс інституційних повноважень. У цьому контексті корисним є врахування позитивного досвіду держав Європейського Союзу, де подібні рішення приймаються за участю кількох суб'єктів публічної влади.

По-третє, необхідно суттєво посилити систему протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню злочинності, забезпечивши повну відповідність національного законодавства європейським стандартам у цій сфері. Йдеться не лише про імplementацію положень відповідних директив Європейського Союзу, але й про підвищення ефективності діяльності органів фінансового моніторингу, удосконалення міжвідомчої взаємодії та впровадження сучасних аналітичних інструментів виявлення фінансових правопорушень.

По-четверте, важливим напрямом є інституціоналізація ролі громадянського суспільства, засобів масової інформації та міжнародних організацій у процесі моніторингу антикорупційних реформ і кримінального переслідування у справах про корупцію. Залучення незалежних суб'єктів до оцінювання ефективності державної політики сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та довіри до правоохоронних органів, а також виступає додатковим запобіжником проти можливих зловживань.

По-п'яте, стратегічного значення набуває формування антикорупційної правової культури як на рівні суспільства в цілому, так і серед представників державного апарату. Такий процес має бути комплексним і довгостроковим, охоплюючи освітні програми, професійну підготовку кадрів, етичні стандарти поведінки та впровадження міжнародних практик у сфері запобігання корупції.

Особливу роль у цьому відіграє адаптація національних підходів до міжнародних стандартів управління антикорупційними ризиками, зокрема відповідно до вимог ISO 37001:2016. Хоча результати таких заходів проявляються у середньо- та довгостроковій перспективі, саме вони забезпечують стійкість і незворотність реформ.

Таким чином, подальша імплементація європейських стандартів у сфері протидії злочинності в Україні повинна здійснюватися як комплексний і системний процес, що поєднує нормативні, інституційні та соціально-правові компоненти. Лише за умови їх узгодженого розвитку можливе досягнення реальної відповідності європейським стандартам та формування ефективної системи кримінальної юстиції, здатної адекватно реагувати на сучасні виклики.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків щодо проблем та перспектив імплементації європейських стандартів у сфері протидії злочинності в Україні в умовах сучасних викликів.

По-перше, встановлено, що євроінтеграційна трансформація системи кримінальної юстиції України набула ознак незворотного процесу та виступає визначальним напрямом модернізації правоохоронної, судової та прокурорської діяльності. Набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році не лише посилило обсяг міжнародно-правових зобов'язань держави, але й якісно змінило характер реформ, інтегрувавши їх у систему чітко структурованих вимог, пов'язаних із механізмами фінансової підтримки, інституційного моніторингу та оцінювання результативності.

По-друге, здійснений аналіз засвідчує, що, незважаючи на суттєві інституційні досягнення – зокрема формування спеціалізованої антикорупційної інфраструктури, запровадження електронних інструментів прозорості та реформування окремих сфер публічного управління, – загальна ефективність протидії корупції та організованій злочинності залишається недостатньою. Ключовою проблемою визначено стійкий розрив між нормативним рівнем імплементації європейських стандартів і фактичною результативністю правозастосування, що проявляється, зокрема, у обмеженій кількості обвинувальних вироків у справах про високорівневу корупцію та діяльність організованих злочинних угруповань.

По-третє, обґрунтовано, що воєнний стан виступає подвійним за своїм впливом чинником: з одного боку, він об'єктивно ускладнює проведення системних реформ через обмеженість ресурсів та концентрацію державних зусиль на забезпеченні безпеки; з іншого – створює унікальне «вікно можливостей» для реалізації глибоких інституційних перетворень. Посилення суспільного запиту на доброчесність публічної влади, беспрецедентний рівень міжнародної підтримки та ослаблення традиційних центрів політико-економічного впливу формують сприятливі передумови для здійснення тих реформ, які раніше залишалися заблокованими.

По-четверте, доведено, що ефективна імплементація європейських стандартів у сфері протидії злочинності не може обмежуватися виключно

законодавчими змінами, а потребує комплексного підходу, який охоплює інституційне зміцнення правоохоронної та судової системи, підготовку висококваліфікованих кадрів, формування належної правозастосовної практики, розвиток антикорупційної правової культури та забезпечення активної участі громадянського суспільства. Порівняльний аналіз досвіду держав – членів Європейського Союзу підтверджує відсутність універсальної моделі реформування, водночас дозволяє виокремити базові принципи, дотримання яких є необхідною умовою їх успішності: реальна інституційна незалежність антикорупційних органів, невідворотність відповідальності, прозорість і підзвітність публічної влади, а також усталена суспільна нетерпимість до корупційних практик.

По-п'яте, встановлено, що досягнення відчутних результатів у сфері імплементації європейських стандартів у кримінальній політиці потребує не лише належного нормативного та інституційного забезпечення, але й наявності послідовної політичної волі та цілеспрямованої діяльності органів державної влади у середньостроковій перспективі. З урахуванням досвіду держав Європейського Союзу, мінімальний горизонт отримання стійких результатів від системних реформ у цій сфері становить кілька років безперервної та узгодженої реалізації відповідних заходів.

Таким чином, повоєнне відновлення України та її стратегічна орієнтація на членство в Європейському Союзі створюють унікальне поєднання стимулів і можливостей для здійснення комплексної трансформації системи протидії злочинності. Реалізація цього потенціалу потребує переходу від формальної імплементації норм до забезпечення їх реальної дієвості, що є визначальною умовою досягнення відповідності європейським стандартам та утвердження принципу верховенства права як фундаменту функціонування сучасної правової держави.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексний аналіз проблем та перспектив імплементації європейських стандартів у сфері протидії злочинності в Україні в умовах сучасних викликів, зокрема в контексті збройної агресії, воєнного стану та активізації євроінтеграційних процесів. Досліджено теоретико-правові засади формування кримінальної політики Європейського Союзу та визначено ключові міжнародно-правові стандарти, що підлягають імплементації в національне законодавство України.

Проаналізовано сучасний стан виконання Україною зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, встановлено позитивну динаміку гармонізації законодавства та інституційного розвитку, а також окреслено нерівномірність прогресу за окремими напрямками, зокрема у сфері протидії корупції та організованій злочинності. Обґрунтовано, що, незважаючи на створення розгалуженої антикорупційної інфраструктури та впровадження сучасних інструментів прозорості, ключовою проблемою залишається розрив між нормативною імплементацією європейських стандартів та їх практичною реалізацією у правозастосовній діяльності.

Окрему увагу приділено аналізу проблем гармонізації кримінального та кримінально-процесуального законодавства України із правом Європейського Союзу, зокрема у частині забезпечення правової визначеності, ефективності кримінального переслідування та дотримання процесуальних гарантій у кримінальному провадженні. Висвітлено специфіку протидії організованим та транснаціональній злочинності в умовах воєнного часу, акцентовано на зростанні ролі кіберзлочинності, фінансових правопорушень та необхідності посилення міжнародного співробітництва.

Доведено, що ефективна імплементація європейських стандартів потребує комплексного підходу, який охоплює не лише законодавчі зміни, але й інституційне зміцнення правоохоронної та судової системи, формування антикорупційної культури та активне залучення громадянського суспільства.

Сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу гармонізації, серед яких особливе значення мають розроблення єдиного стратегічного документа, забезпечення незалежності антикорупційних органів, посилення протидії відмиванню коштів та впровадження превентивних механізмів.

Зроблено висновок, що сучасний етап розвитку України створює унікальні передумови для глибокої трансформації системи кримінальної юстиції, а реалізація євроінтеграційного потенціалу у цій сфері є визначальною умовою утвердження принципу верховенства права та забезпечення ефективної протидії злочинності.

Література

1. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС / Служба Віцепрем'єр-міністра України. 23.06.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>
2. Мазаракі А., Мельник Т. Співробітництво України з ЄС у сфері запобігання й протидії корупції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 2. С. 4–33. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(127\)01](https://doi.org/10.31617/3.2023(127)01)
3. Special Report 23/2021: Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_EN.pdf
4. Житний О.О., Рибалко Г.С., Слінько Д.С. Основи кримінальної політики Європейського Союзу: навчальний посібник. Харків, 2022. 147 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9/.pdf>
5. Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 07.02.1992) та Договір про функціонування Європейського Союзу (Рим, 25.03.1957): консолідовані версії станом на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
6. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція): від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789

7. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
8. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
9. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text
10. Конвенція Ради Європи про відмивання доходів від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
11. Гавриленко В.В. Імплементация міжнародно-правових стандартів щодо попередження правопорушень. *Науковий вісник УжНУ*. 2024. Вип. 85. С. 226–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.33>
12. Звіт про виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС за 2025 рік. Київ, 2026. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2025-r.pdf>
13. Prozorro: публічні закупівлі України. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk>
14. Corruption Perceptions Index 2021. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
15. Council of Europe: GRECO. Fourth Evaluation Round. Ukraine. 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>
16. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
18. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
19. Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні (EUACI). URL: <https://euaci.eu/ua/>
20. Institutional Arrangements to Combat Corruption. UNDP. 2005. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/10%20Institutional%20arrangements%20to%20combat%20corruption_2005.pdf
21. Міжнародний стандарт ISO 37001:2016. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/22.-ISO-37001_2016_ukr.pdf
22. Осипчук Р.С., Годуєва К.І. Міжнародні стандарти у діяльності національного антикорупційного бюро України. *Збірник тез міжнародної конференції* (м. Харків, 22 вересня 2021 р.). С. 38–43. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2545/zbirnyk_konf_forum_20210922.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
23. Угода між Урядом України та Європейською Комісією (EUACI II). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-19#Text
24. Сокурєнко В. В. Запобігання злочинності як фундаментальна проблема теоретичної і прикладної кримінології. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. С. 13–14. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/1.pdf

25. Сизоненко А.С. Міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності. 2021. С. 106–114. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdr.v0i92.3267>

Information about the authors:

Tymchyshyn Andriy Mykhailovych,

Doctor of Law Sciences, Professor,

Professor of the

Department of Military Training,

Ivano-Frankivsk National Technical

University of Oil and Gas

Karpatska Street, 15, Ivano-Frankivsk, Ivano-Frankivsk region,

76019, Ukraine

Bezpalko Serhiy Viktorovych,

Candidate of Law Sciences,

Associate professor,

Head of the Main Directorate of the National Police

in Ivano-Frankivsk region

Akademika Sakharova Street, 15,

Ivano-Frankivsk, Ivano-Frankivsk region, 76000, Ukraine